

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ФАРҒОНА ПОЛИТЕХНИКА ИНСТИТУТИ
МЕХАНИКА ФАКУЛЬТЕТИ
ЕР УСТИ ТРАНСПОРТ ТИЗИМЛАРИ ВА УЛАРНИНГ
ЭКСПЛУАТАЦИЯСИ
АВТОМОБИЛЛАР СЕРВИС АСОСЛАРИ
фанидан

РЕФЕРАТ

МАВЗУ: АВТОТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ СЕРВИСИ ТИЗИМИ

Бажарди: С.Араббоев

Қабул қилди: И.Икромов

Фарғона – 2014 й

АВТОТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ СЕРВИСИ ТИЗИМИ

Режа.

- 1. Автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлашнинг режавий-огоҳлантирувчи тизимининг асослари.**
- 2. Автотранспорт воситалари сервис тизими ҳақида тушунча**
- 3. Автосервиснинг меъёрий ҳужжатлари**

Автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлашнинг режавий-огоҳлантирувчи тизимининг асослари

Автотранспорт воситаларини ишлатиш жараёнида бузилиш ва носозликлар пайдо бўлади, улар техник хизмат кўрсатиш (ТХК) ва таъмирлаш (Т) орқали бартараф этилади.

ТХК ва Т тизимининг асоси унинг тузилмаси ва меъёрларидан иборат.

ТХК нинг асосий вазифаси бузилиш ва носозликларнинг пайдо бўлиши олдини олиш амалларини, Т нинг вазифаси эса уларни бартараф этиш амалларини бажариб, автомобилнинг қобилиятини тиклашдан иборат.

ТХК режа асосида бузилишнинг олдини олиш мақсадида, мунтазам равишда, белгиланган даврийлик ва иш хажми билан бажариладиган амаллар мажмуидан иборат.

Автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлашнинг режавий-огоҳлантирув тизими дунё амалиётида қабул қилинган.

ТХК ва Т тизимининг қуйидаги даражалари белгиланган:

- давлат, тармоқлараро ва тармоқ ичи даражаларидаги тизим меъёрлари ва талаблари мулкчилик шаклидан ва муассасавий бўйсунитишдан қатъий назар барча ёки аксарият таъкидланган ташкилотлар учун мажбурий бўлади. Масалан, “Автомобил транспорти ҳаракатдаги таркибига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ҳақидаги Низом” [49], “Автотранспорт корхоналарини технологик лойиҳалашнинг тармоқ меъёрлари” [46] ва бошқалар;

- тармоқ ичи даражасидаги тизимда бирлашмалар, ҳолдинглар, хиссадорлик жамиятлари, транспорт компаниялари эксплуатация хусусиятлари ва тўпланган тажрибалари асосида, режавий-огоҳлантирувчи тизим тамойилларини сақлаган ҳолда “Автомобил транспорти ҳаракатдаги таркибига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ҳақидаги Низоми” меъёрларидан фойдаланиб, ўзлари учун ТХК ва Т тартиботларини ишлаб чиқади.

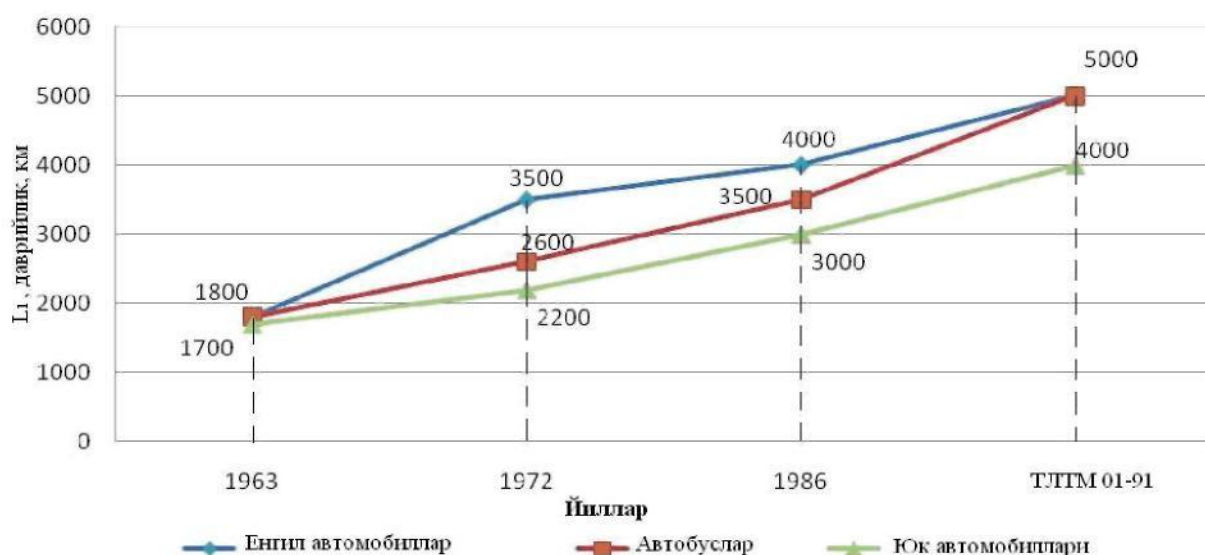
Бунда шу бирлашмага кирувчи корхоналар гуруҳи учун тизим тавсиялари мажбурий бўлади.

Масалан, ўз таркибида илмий тадқиқот институтлари бўлган ёки уларнинг хизматларидан фойдаланган ёки йирик мутахассислар гуруҳига эга бўлган йирик бирикма ва компаниялардан Мосшаҳартранс, Мосавтотранс, АҚШ почта хизмати автотранспорт компанияси, Ангрен “Автонептрэнс” корхонаси ва бошқалар ишлаб чиққан ТХК ва Т тартиботлари.

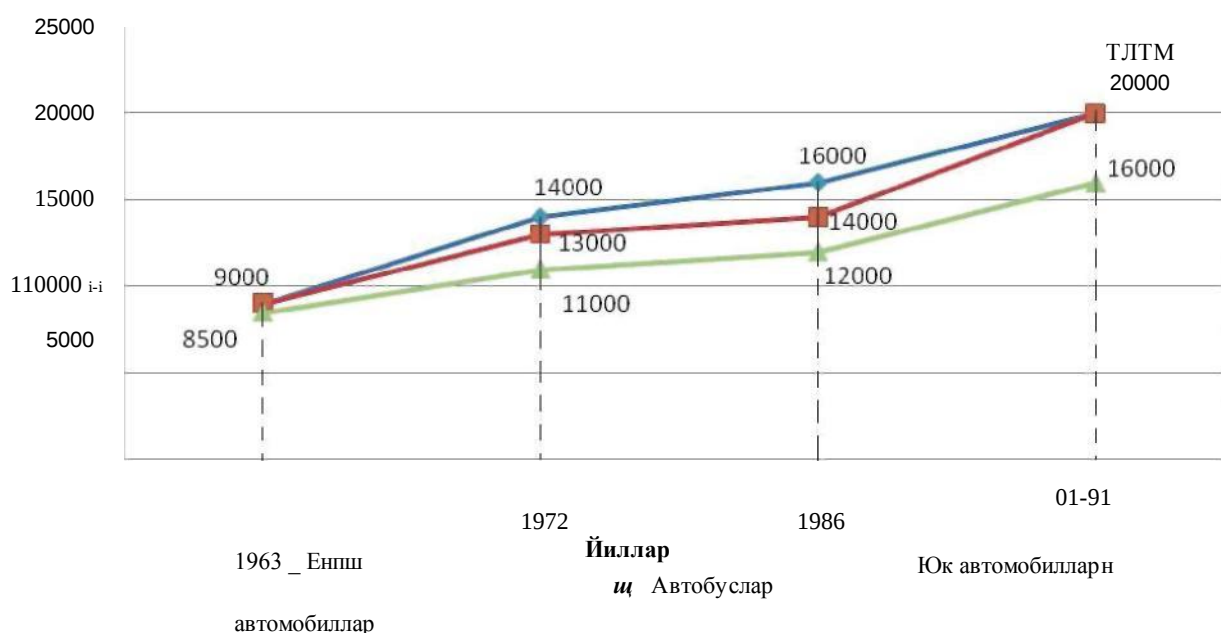
Собиқ иттифоқ автомобил транспортада ТХК ва Т Низомлари 1943 йилдан бошлаб, амалиётга киритилабошланган.

1943 йилда “Автомобилларга профилактик хизмат кўрсатиш ҳақидаги Низом” тасдиқланган эди. 1947, 1949, 1954, 1963, 1974, 1989-1994 йилларда бу ҳужжат, автомобиллар конструкцияси такомиллашуви, ишлаш шароитининг ўзгариши, тўпланган тажрибаларни ҳисобга олган ҳолда такомиллашиб борган.

Низомлардаги ТХК даврийлигининг ошиб бориши ва иш ҳажмининг камайиши (1.1... 1.6 - расмлар) автомобиллар конструкциясининг такомиллашуви автомобиллар техник эксплуатацияси соҳасидан олиб борилган илмий тадқиқот ишларининг амалиётга татбиқ этилиши натижасидир.

2.1-расм. ТХК ва ЖТ Низоми чиққан йиллар бўйича ТХК-1 даврийлигининг ошиб бориши

2.2-расм. ТХК ва ЖТ Низоми чиққан йиллар бўйича ТХК-2 даврийлигининг ошиб бориши

Автотранспорт воситалари сервиси тизими ҳақида тушунча

Дунё амалиётида автомобилсозлик компаниялари ўзлари ишлаб чиқарган автомобилларни харидорларга сотиш учун техник хизмат кўрсатувчи, эҳтиёт қисм ва ашёлар билан савдо қилувчи корхоналар мажмуаси бўлмиш автосервис корхоналарини ташкил этганлар. Кейинчалик автомобил паркиннг ўсиши билан автомобилсозлик компанияларидан мустақил сервис корхоналари ҳам пайдо бўла бошлаган.

Автосервис корхоналарида автотранспорт воситаларига техник хизмат кўрсатилади, тижорат ишлари амалга оширилади ва мижозлар билан ишланади.

Сервис тизими тузилмаси ва меъёрлари.

Автотранспорт воситаларининг техник шай ҳолда бўлиши автосервис корхоналари томонидан ўз вақтида ўтказиладиган техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш амаллари орқали таминланади.

Автосервис ҳам режавий-огоҳлантирувчи тизимга асосланган бўлиб, техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш тўғрисидаги Низомларда ва автомобилсозлик компанияларининг ўз “Автомобиллардан фойдаланиш бўйича йўриқнома” ва бошқа меъёрий ҳужжатларида ўз аксини топган. Сервис тизими тузилмаси 2.7-расмда келтирилган.

Автомобиллар сервиси 3 та даврга бўлинади:

- сотишолди даври;
- кафолат даври;
- кафолатдан кейинги давр.

Автомобилларга сервис хизмати кўрсатиш автомобилсозлик компанияларнинг дистрибьютерлари ёки дилерлари томонидан амалга оширилади.

Масалан, “Дженерал Моторс Узбекистан” (қисқача “ДжиЭм Уз”) ёпиқ акциядорлик жамияти томонидан ишлаб чиқарилаётган автомобиллар учун “Кафолат сиёсати ва амаллар бўйича Йўриқнома”сида [52] дистрибьютерлар ёки тўғридан-тўғри “ДжиЭм Уз”га бўйсинувчи дилерлар учун қуйидаги асосий кўрсатмалар келтирилган:

- атамалар рўйхати;
- кафолат сиёсати;
- кафолат амаллари мажмуаси;
- янги автомобилларни олиш ва сақлаш;
- маҳсулот ҳақида компаниялар маъсулияти;
- маҳсулот ҳақида маълумот.

1.4. Автомобилнинг юриш қисми ҳолатини текшириш ва зарурат туғилганда созлаш:

- шиналардаги хаво босими;
- ғилдиракларни қотирилганлиги;

Йўл шароитида иш қобилиятини синаш

- ўт олдириш қулфи, эшик, капот, юк хона қопқоғи қулфи ва осмалари;
- тормозлар (ишчи ва тўхтаб туриш);
- двигател ва трансмиссия;

- рул бошқармаси;
- олди ва орқа осмалар;
- бурилиш кўрсаткичлари ва ҳалокат хабарлагичлар;
- назорат-ўлчов асбоблари;
- салонни иситиш, шамоллатиш ва хаво алмаштириш;
- орқа ойна иситгичи;
- қўшимча жихозлар;
- шовқин чиқиши;
- ёнилғи мой ва суюқликларнинг томиши.

Якунловчи назорат.

- кузовга ёпиштирилган кўрсатмаларни олиб ташлаш;
- салонни назорат қилиш ва йиғиштириш;
- автомобилни ювиш;
- кузов бўёғи ҳолатини назорат қилиш, зарурат туғилса нуқсонларни бартараф этиш;
- заҳира ғилдирак ва асбоб-ускуналар тўпламини текшириш.

II. Учраган нуқсонларни бартараф этиш.

Сотиш олди хизмати вақтида аниқланган носозликларни маҳкамлаш, созлаш ва майда жорий таъмир амалларини бажариш орқали, кузовнинг капотлар ва эшиклар қирраси бўёқларининг нотекислиги ва чуқур қирилмаган қисмлари майин жилвирлаш ва ялтиратиш амаллари орқали бартараф этилади.

III Қўшимча бажариладиган ишлар.

Автомобилга қўшимча жихозлар, анжомлар стандарт талаби асосида, конструкцияни ўзгартирмай ўрнатилади. Масалан, автомобилни олиб қочишга қарши қурилмалар, эшик ойналарининг ҳайдовчи салондан чиққанидан сўнг автомат равишда кўтарилишини таъминлайдиган жихозлар, рухсат берилган ташқи безаклар ва бошқалар. Мижоз бажарилган қўшимча ишлар ҳақини тўлайди. Мажбурий ва учраган нуқсонларни бартараф этиш учун эса ҳақни автомобил ишлаб чиқарувчи корхона тўлайди. Собиқ иттифок автомобил заводларида чиқарилган енгил автомобилларнинг сотиш олди хизмати иш ҳажми - 3,5 соатни, УзДЭУ автомобиллариники - 0,77 соатни ташкил этган. “ДжиЭм Уз” да чиқарилган автомобиллар учун эса маълумот - “Иш ҳажми бўйича сўровнома”да келтирилган.

Бажарилган ишлар санаси сервис китобчага ёзилади ва ТХКС муҳри билан тасдиқланади.

Кафолат даврида сервис хизмат кўрсатиш фаолияти. Автомобил заводининг кафолат мажбуриятлари “Автомобилларга кафолатли техник хизмат кўрсатиш Низоми”да ва унинг сервис китобчасида келтирилган бўлиб, автомобилнинг техник соз ҳолатини таъминлаш бўйича бажариладиган амаллар мажмуасидан иборат.

Автомобил заводлари кафолатли техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ишларига катта аҳамият берадилар, чунки бу уларнинг рақобатбардошлик кўрсаткичларидан бири бўлиб, дунё бозоридаги мавқеини белгилайди.

Кафолат даври автомобил ишлаб чиқарувчи завод томонидан, ойларда ёки автомобилнинг босиб ўтган масофаси билан белгиланади. Мисол учун, “ДжиЭм Уз” автомобиллари учун кафолат даври 12 ой ёки 20 минг км белгиланиб, улардан қайси бири олдин тугаса, бунда кафолат даври тугаган ҳисобланади. Аммо кафолат даври автомобил заводидан жўнатилган санадан бошлаб 18 ойдан ошмаслиги лозим.

Баъзи хорижий автомобил компаниялари кафолат даврини узайтириш орқали харидорларни кўпроқ жалб қилиш сиёсатини ҳам олиб борадилар.

Кафолат даври автомобилнинг “Сервис дафтарчаси”да кўрсатилган сотилган кундан бошлаб ҳисобланади. Агар бу давр ичида автомобил бошқа харидорга сотилса, кафолат даври муддатининг қолган қисми кейинги харидорга ўтказилади.

Кафолат даврида автомобилга 3 та сервис хизмати (1, 2, 3 талонлар) ўтказиш мўлжалланган бўлиб, талон №1 бўйича амаллар автомобил 2-3 минг км йўл босганда бепул ўтказилади, фақат сарф бўлган материаллар (мой, фильтр) учун ҳақ тўланади.

Автосервиснинг меъёрий ҳужжатлари

Автомобиллар сервисида қуйидаги меъёрий ҳужжатлар мавжуд:

Автотранспорт воситаларига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш бўйича қатор давлат стандартлари ишлаб чиқилган.

Ўзбекистон Республикасининг О'зДСт 1049:2003 стандартида автотранспорт воситаларига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш бўйича умумий талаблар келтирилган.

Ушбу стандарт автотранспорт воситаларига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш бўйича хизмат кўрсатишга бўлган умумий талабларни ўрнатади, белгиланган муддатларда ва етарли сифатли хизматларга фойдаланишга, хизматлар ва уларни бажарувчилар ҳақида маълумотларни олишга фойдаланувчиларнинг ҳуқуқларини ўрнатади. Буюртмаларни қабул қилиш ва расмийлаштириш, фойдаланувчилар билан ҳисоб китоб қилиш қоидаларини белгилайди, бажарувчиларнинг ва фойдаланувчиларнинг вазифаларини ва мулкӣ жавобгарлигини ўрнатади.

Унда кўрсатилаётган хизматларнинг сифати мажбурий талабларига жавоб бериши лозим бўлган 20 дан ортиқ давлат стандартлар ва уларнинг номлари келтирилган.

2.3-жадвал

ЎЗДЭУ ва хорижий автомобилларининг сервис хизмат кўрсатиш даврийлиги ва ТХК иш ҳажмлари ҳақида маълумот

Даврий- лик, минг км	LC Pra do	Toyota Camry	Cor olla	И Tic o	ш ҳаж Da mas	ми, иш Nex ia-S	чи-со Nex ia-D	ат Ваз- 2110	Мат из-1	Мат из-2	Ла сет ти
	<u>2.0</u>	<u>1.2</u>	<u>2.2</u>	<u>2.0</u>	<u>2.1</u>	<u>2.2</u>	<u>3.1</u>	<u>5.85</u>	<u>2.4</u>	<u>2.4</u>	<u>3.4</u>
10000	<u>3.6</u>	<u>2.2</u>	<u>1.2</u>	<u>2.7</u>	<u>2.1</u>	<u>2.2</u>	<u>3.1</u>	<u>5.85</u>	<u>2.4</u>	<u>2.4</u>	<u>3.4</u>
20000	<u>2.0</u>	<u>1.2</u>	<u>5.0</u>	<u>2.2</u>	<u>2.9</u>	<u>2.9</u>	<u>2.8</u>	<u>4.69</u>	<u>3.30</u>	<u>3.2</u>	<u>2.9</u>
30000	<u>7.1</u>	<u>5.0</u>	<u>1.2</u>	<u>2.9</u>	<u>2.5</u>	<u>2.4</u>	<u>3.6</u>	<u>6.85</u>	<u>2.4</u>	<u>2.4</u>	<u>4.0</u>

40000	<u>2.0</u>	<u>1.2</u>	<u>2.2</u>	<u>2.2</u>	<u>3.0</u>	<u>3.4</u>	<u>2.8</u>	<u>3.88</u>	<u>3.60</u>	<u>3.0</u>	<u>2.9</u>
50000	<u>3.6</u>	<u>2.2</u>	<u>1.2</u>	<u>2.9</u>	<u>2.5</u>	<u>2.4</u>	<u>3.9</u>	<u>7.74</u>	<u>2.4</u>	<u>2.4</u>	<u>4.4</u>
60000	<u>2.0</u>	<u>1.2</u>	<u>5.6</u>	<u>2.2</u>	<u>3.0</u>	<u>3.7</u>	<u>2.8</u>	<u>2.8</u>	<u>4.50</u>	<u>4.2</u>	<u>2.9</u>
70000	<u>7.1</u>	<u>5.6</u>	<u>1.2</u>	<u>4.1</u>	<u>2.5</u>	<u>2.4</u>	<u>4.6</u>	<u>2.71</u>	<u>3.0</u>	<u>3.0</u>	<u>5.0</u>
80000	<u>2.0</u>	<u>1.2</u>	<u>2.2</u>	<u>2.2</u>	<u>4.2</u>	<u>4.4</u>	<u>2.8</u>	<u>5.85</u>	<u>2.75</u>	<u>2.7</u>	<u>2.9</u>
90000	<u>6.6</u>	<u>2.2</u>		<u>2.7</u>	<u>2.5</u>	<u>2.4</u>	<u>3.1</u>	<u>4.69</u>			<u>3.4</u>
100000					<u>2.8</u>	<u>2.9</u>					

Автосервис тармоғи бўйича ишлаб чиқилган қуйидаги Низомлар асосида сервис хизмати амалга оширилмоқчида:

- “Автомобил транспорт ҳаракатдаги таркибига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ҳақидаги Низом”;
- “Фуқаролар автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ҳақидаги Низом”;
- “Автомобилларга кафолатли техник хизмат кўрсатиш тўғрисида Низом”;
- “«Ўзавтотеххизмат» ҳиссадорлик жамияти корхоналарида енгил автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш тўғрисидаги Низом” ва бошқалар.

Автомобилсозлик компаниялари томонидан ишлаб чиқилган ва амалиётда қўлланилаётган қуйидаги меъёрий ҳужжатларни келтириш мумкин;

- автомобилларнинг ҳар қайси маркалари бўйича “Техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш бўйича завод раҳбарий Йўриқномаси”;
- “Автомобилларни эксплуатация қилиш бўйича Йўриқнома”;
- “Автосервис ишлаб чиқаришни ташкил этиш Йўриқномаси”;
- “ЎзДЭУ авто” ҳиссадорлик жамиятининг Нексия, Тико, Дамас, Матиз, Ласетти автомобилларига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш вақт меъёрлари;
- GM Uz компаниясининг сервис хизмат кўрсатиш амаллари бўйича иш ҳажмлари маълумотномаси;
- “Автомобилнинг сервис китобчаси”;
- “Эҳтиёт қисмлар каталоги” ва бошқалар.

Автосервис корхоналари фаолияти бўйича қуйидаги меъёрий ҳужжатларни келтириш мумкин:

- “АТХКСда енгил автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш хизматларини кўрсатиш ҳақидаги Низом”;
- “Бажарилган хизматлар, эҳтиёт қисмлар ва материаллар нархномалари (прейскурантлари)”;
- “Таъмирланадиган деталлар, узеллар ва агрегатларни миқдорлардан қабул қилиш ва улардан автомобилларни таъмирлашда фойдаланиш ва ҳисоб-китоб қилиш тўғрисидаги Низом”;
- “Автотеххизмат корхоналарида енгил автомобиллар кузовлари ва кузов деталларини таъмирлашга қабул қилиш, таъмирлаш ва эгасига топшириш ҳақида техник талаблар” ва бошқалар.

Назорат саволлари

1. Автомобилларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлашнинг режавий-огоҳлантирувчи тизимининг моҳияти нималардан иборат?
2. “Автомобил транспорти ҳаракатдаги таркибига техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ҳақидаги Низом” лар қайси йилларда тасдиқланган, уларнинг бир-биридан фарқи ва АТЭ меъёрларининг ўзгариб бориш даражаси қандай?
3. Автомобилларга сервис хизмат кўрсатиш тизимининг тузилмаси ва меъёрлари қандай?